

FACTSHEET

INTRODUCTIE

STUDIE JONGEREN EN GEZONDHEID
2021/22

Vlaanderen
is zorgzaam en
gezond samenleven

INTRODUCTIE

De studie Jongeren en Gezondheid kadert binnen de Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) studie die uitgevoerd wordt onder toezicht van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO, Europe office). De HBSC-studie is een grootschalig internationaal onderzoek dat vierjaarlijks in meer dan 50 landen en regio's peilt naar de gezondheid, de gezondheidsgedragingen en de sociale omgeving van 11-, 13- en 15-jarige adolescenten. De internationale HBSC-studie wordt sinds 1982 georganiseerd, Vlaanderen nam voor het eerst deel in 1989. De studie Jongeren en Gezondheid wordt uitgevoerd door de onderzoeksgroep Gezondheidsbevordering van de vakgroep Volksgezondheid en Eerstelijnszorg aan de faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen van Universiteit Gent met steun van de Vlaamse overheid, Agentschap Zorg en Gezondheid.

Het doel van de studie is om meer inzicht te verwerven in gepercipieerde gezondheid en gezondheidsgedragingen van adolescenten en van de omgeving waarin zij zich ontwikkelen. Daarnaast wil de studie ook de evoluties in de gezondheid en gezondheidsgedragingen in kaart brengen. Zo beoogt de studie beleidsmakers, wetenschappers en actoren werkzaam binnen het domein van de gezondheidsbevordering, waardevolle informatie te bieden voor de ontwikkeling en bijsturing van initiatieven om de gezondheid van adolescenten te bevorderen. Het internationale luik van de studie laat toe om binnen een netwerk van experts een stimulans te geven tot de verdere uitbouw van de gezondheidsbevordering bij adolescenten en om de evoluties in de gezondheid en het gezondheidsgedrag van de adolescenten te monitoren en te vergelijken binnen een internationaal kader.

METHODOLOGIE

---

1 ALGEMEEN

De gezondheid van adolescenten wordt door diverse leefstijl- en omgevingsfactoren beïnvloed. Om de gezondheidsbeleving van jongeren te bestuderen is het daarom belangrijk om inzicht te krijgen in de leefstijl- en omgevingskenmerken die een negatieve of positieve impact kunnen hebben op de gezondheid. De studie peilt naar diverse aspecten van het leven van de schoolgaande jeugd door middel van een gevalideerde vragenlijst. De thema's die bestudeerd worden hebben betrekking op de gezondheid en het welzijn van jongeren (bv. mentaal, sociaal en fysiek welzijn), hun gezondheidsgedragingen (bv. voeding, fysieke activiteit, sedentair gedrag, risicogedragingen en seksualiteit) en omgevingsfactoren (sociodemografische kenmerken, familiale karakteristieken en invloed van vrienden en school). De vragenlijst is gebaseerd op het internationale studieprotocol van de HBSC-studie en omvat twee luiken. Enerzijds is er een verplicht luik aan vragen die alle deelnemende HBSC-landen moeten opnemen. Anderzijds is er een optioneel luik dat landen kunnen opnemen en toelaat om bepaalde thema's grondiger te bestuderen. In Vlaanderen worden zo – in samenspraak met beleid en actoren uit het werkveld – diverse optionele vragen opgenomen om belangrijke gezondheidsindactoren en hun evoluties te monitoren.

De studie wordt vierjaarlijks uitgevoerd bij de Vlaamse schoolgaande jeugd uit het vijfde en zesde leerjaar lager onderwijs tot en met het zesde leerjaar secundair onderwijs. In Vlaanderen werd de bevraging voor de 2021/22 editie georganiseerd van februari 2022 tot en met juni 2022. De bevraging vond steeds plaats in de klas tijdens les-/of studie-uren en werd uitgevoerd onder toezicht van een leerkracht of administratief schoolpersoneel. In Vlaanderen werd een afzonderlijke vragenlijst ontwikkeld voor het lager onderwijs en het secundair onderwijs. Beide versies waren beschikbaar online en op papier. Deelname aan de studie was geheel vrijwillig en anoniem. Voorafgaand aan de bevraging werden de ouders geïnformeerd per brief. Ouders die deelname van hun kinderen weigerden, konden dit schriftelijk melden aan de onderzoekers. De studie werd goedgekeurd door de Ethische Commissie van het Universitair Ziekenhuis Gent (amendement EC/2013/1145).

2 STEEKPROEFTREKKING

In het kader van de internationale studie dient elk land een representatieve steekproef van 11-, 13- en 15-jarigen aan te leveren. Deze leeftijdsgroepen worden internationaal gekozen omdat ze overeenstemmen met het begin van de adolescentie, de uitdagingen van de hiermee gepaard gaande fysieke en emotionele veranderingen en de levensfase waarin belangrijk beslissingen genomen worden voor het latere leven en de carrière.¹ In Vlaanderen wordt deze leeftijdsrange echter uitgebreid en worden de leerlingen uit het vijfde en zesde leerjaar lager onderwijs tot en met het zesde leerjaar secundair onderwijs bevestigd. Zo laat de studie Jongeren en Gezondheid toe om ook inzicht te verwerven in de gezondheidsbeleving van jongeren die al verder geëvolueerd zijn in de adolescentie. Daarnaast ondervangt dit ook het probleem van zittenblijven. Door alle leerjaren uit het secundair onderwijs te bevragen, hebben leerlingen uit de leeftijdscategorie van 11, 13 of 15 jaar evenveel kans om in de steekproef opgenomen te worden, ook als ze door zittenblijven verspreid zijn over meerdere leerjaren.

Voor de steekproeftrekking wordt vanuit praktisch oogpunt *cluster sampling* – met klassen als cluster - gebruikt. In tegenstelling tot enkelvoudige *random sampling*, kunnen de antwoorden van de leerlingen hierdoor niet volledig onafhankelijk van elkaar gezien worden. De antwoorden van de leerlingen uit eenzelfde klas/school zijn immers mogelijk meer gelijkend dan van leerlingen in het algemeen. Om de effecten van deze *cluster sampling* in rekening te brengen wordt daarom internationaal een minimale steekproefgrootte van 1500 leerlingen per leeftijdsgroep vastgelegd.¹

De concrete stappen van de steekproeftrekking in Vlaanderen worden hierna beschreven. Eerst werd via het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AGODI) een lijst van alle Vlaamse lagere en secundaire scholen opgevraagd (exclusief OKAN-klassen en bijzonder onderwijs). In augustus 2021 werd, rekening houdend met de leerlingenaantallen, hieruit voor het lager en het secundair onderwijs een willekeurige steekproef van scholen getrokken die representatief is voor de verschillende onderwijsnetten (eerste stratificatie naar onderwijsnet). Zo had elke in aanmerking komende leerling evenveel kans om in de steekproef opgenomen te worden. Tussen augustus 2021 en december 2021 werden de geselecteerde scholen per e-mail uitgenodigd om deel te nemen.

Er werden hierna maximaal vijf herinneringen naar de scholen gestuurd (periode oktober 2021 tot maart 2022). Gezien de steekproef nog niet voldoende groot was om 1500 leerlingen per leeftijdsgroep te bekomen, werden vanaf december scholen die nog niet reageerden op de oproep ook telefonisch gecontacteerd. Aangezien hier niet voldoende reactie op kwam, werd een extra steekproef getrokken. Er werden vervolgens nieuwe scholen gecontacteerd, eerst via mail en vervolgens ook telefonisch om de benodigde steekproefgrootte te bekomen.

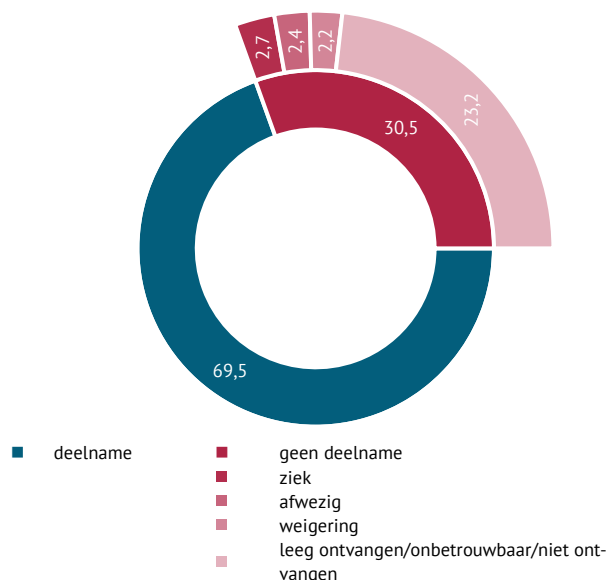
Scholen die toestemden om deel te nemen, werden gevraagd om klassenlijsten op te stellen met vermelding van het exacte aantal leerlingen, opgedeeld naar geslacht. In het secundair onderwijs werd eveneens een opdeling naar opleidingsvorm en -graad opgevraagd. Vervolgens werden uit deze klassenlijsten willekeurige klassen geselecteerd om zo een representatieve steekproef naar geslacht, graad en opleidingsvorm te bekomen (tweede stratificatie naar geslacht, graad en opleidingsvorm). Per school werden een 40-tal leerlingen uit het lager onderwijs en een 200-tal leerlingen uit het secundair onderwijs geselecteerd. Aangezien de COVID-19 pandemie in 2021 nog steeds invloed had op de schoolcontext, werden meer klassen geselecteerd om te anticiperen op een eventuele uitval van geselecteerde klassen. Daarna ontvingen de deelnemende scholen tussen februari en april 2022 de vragenlijsten per post of digitaal (bij online deelname) samen met instructies. De scholen hadden vervolgens tot eind juni 2022 de tijd om de bevraging af te ronden. De schriftelijk ingevulde vragenlijsten werden vervolgens per post terug bezorgd voor verwerking. De online antwoorden werden automatisch geregistreerd in een databank.

3 RESPONSGRAAD

Op schoolniveau werden in totaal 1 057 scholen uitgenodigd om deel te nemen aan de studie (360 lager onderwijs en 697 secundair onderwijs). Initieel stemden 232 scholen toe tot deelname (106 lager onderwijs en 126 secundair onderwijs). Uiteindelijk namen er 197 scholen effectief deel (95 lager onderwijs en 102 secundair onderwijs). De responsgraad op schoolniveau bedroeg bijgevolg 18,6%.

Op leerlingenniveau werden in totaal 28 984 leerlingen geselecteerd op basis van de klassenlijsten van de deelnemende scholen (5 225 lager onderwijs en 23 759 secundair onderwijs). Van deze initieel geselecteerde leerlingen was 2,7% (777 leerlingen) afwezig door ziekte en 2,4% (696 leerlingen) afwezig omwille van een andere reden (bv. wettig/onwettige afwezigheid, stage, schorsing e.d.). Voor 2,2% van de leerlingen (636) werd een weigering tot deelname ontvangen. In totaal werden 6 721 vragenlijsten niet ingevuld terugbezorgd, nooit

teruggestuurd of waren de antwoorden onbetrouwbaar (23,2%). De uiteindelijke dataset bevat gegevens van 20 154 leerlingen (3 894 lager onderwijs en 16 260 secundair onderwijs). De uiteindelijke responsgraad op leerlingenniveau bedraagt 69,5% (Grafiek 1). De totale steekproef bestaat uit 10 177 jongens (50,5%) en 9 664 meisjes (48,0%), 313 leerlingen (1,6%) vulde de vraag naar geslacht niet in.

Grafiek 1: responsgraad leerlingen

4 ANALYSES

Bij de analyses werd voor elke indicator van gezondheid of gezondheidsgedrag de algemene prevalentie gerapporteerd voor alle jongeren samen alsook telkens naargelang geslacht, naargelang leeftijdsgroep en naargelang opleidingsvorm. Daarnaast werd voor jongens en meisjes apart ook de prevalentie gerapporteerd naargelang leeftijdsgroep en naargelang opleidingsvorm. Om een vergelijking tussen leeftijdsgroepen te kunnen maken, werd de Vlaamse steekproef in vier leeftijdsgroepen ingedeeld: 11- tot 12-, 13- tot 14-, 15- tot 16- en 17- tot 18-jarigen. Per leeftijdsgroep werden alle leerlingen gerekend die hoogstens zes maanden verschilden van de begin- en eindleeftijd van de desbetreffende groep (bv. leerlingen tussen 10,50 tot 12,49 jaar werden ingedeeld in de leeftijdsgroep 11- tot 12-jarigen). In Tabel 1 bevinden zich de aantallen naargelang leeftijdsgroep en geslacht voor de huidige en de voorbije bevestigingen. In 2022 was het aandeel respondenten het grootst bij de 15- tot 16-jarige jongeren (algemeen: 29,5%; jongens: 29,0%; meisjes: 30,2%), gevolgd door de 13- tot 14-jarigen (algemeen: 25,1%, jongens: 26,6%; meisjes: 27,2%) en vervolgens de 17- tot 18-jarigen (algemeen: 21,7%; jongens: 24,9%; meisjes: 22,0%) en ten slotte de 11- tot 12-jarigen (algemeen: 20,1%; jongens: 19,4%; meisjes: 20,6%).

Tabel 1: verdeling naar leeftijdsgroepen en geslacht

		11-12	13-14	15-16	17-18	Totaal
1990	J	478	503	508	420	3 896
	M	532	514	483	458	
1994	J	1 459	1 327	932	710	9 660
	M	1 416	1 180	1 335	1 301	
1996	J	610	720	466	426	4 423
	M	480	575	654	492	
1998	J	1 461	1 405	1 471	1 322	11 329
	M	1 599	1 352	1 387	1 332	
2000	J	877	871	746	620	6 664
	M	961	913	883	793	
2002	J	1 683	1 809	2 023	1 866	15 476
	M	1 972	2 235	1 951	1 937	
2006	J	1 187	1 251	1 474	1 233	10 387
	M	1 106	1 339	1 437	1 360	
2010	J	1 307	1 271	1 311	1 204	10 055
	M	1 313	1 429	1 120	1 100	
2014	J	1 050	1 067	1 566	1 222	8 711
	M	1 091	895	1 040	780	
2018	J	1 408	1 110	1 274	1 054	9 991
	M	1 437	1 112	1 354	1 242	
2022	J	1 815	2 494	2 718	2 333	18 470
	M	1 881	2 482	2 747	2 000	

Noot: door ontbrekende data om leeftijd en/of geslacht te bepalen, kan het totaal licht afwijken van de effectieve steekproef.

Bij de vergelijking van de verschillende opleidingsvormen werden drie groepen onderscheiden: het algemeen secundair onderwijs (aso), het technisch secundair onderwijs (tso) en het beroeps secundair onderwijs (bso). Leerlingen uit het kunst secundair onderwijs (kso) werden tot de groep van het technisch secundair onderwijs gerekend. In de eerste graad van het secundair onderwijs wordt geen onderscheid gemaakt naar opleidingsvorm, maar wordt gewerkt met een algemene eerste graad. Hiertoe werden enkel de leerlingen uit de tweede en de derde graad opgenomen in de analyses naargelang opleidingsvorm. Dit zijn respectievelijk het derde en vierde middelbaar en het vijfde en zesde middelbaar. Omwille van de hervormingen in het secundaire onderwijs die op het tijdstip van de bevraging enkel werd doorgevoerd in het derde middelbaar, wordt ervoor gekozen om in het kader van de studie de onderwijsvorm te benoemen met de oude terminologie. Hiertoe wordt de finaliteit *doorstroom* gelijk beschouwd aan het aso, de *dubbele finaliteit* wordt gelijk beschouwd aan het tso en het kso en de finaliteit *arbeidsmarkt* wordt gelijk beschouwd aan het bso. **Tabel 2** beschrijft de aantallen naargelang geslacht en opleidingsvorm voor de huidige bevraging en van de voorbije edities. In 2022 was het aandeel respondenten het grootst in het aso (algemeen: 48,4%; jongens: 40,8%; meisjes: 56,6%) gevolgd door het tso (algemeen: 30,8%; jongens: 35,4%; meisjes: 26,0%) en het laagst in het bso (algemeen: 20,8%; jongens: 23,8%; meisjes: 17,5%).

Waar mogelijk (d.i. indien data voor meerdere tijdstippen beschikbaar), worden ook evoluties overheen de tijd bestudeerd waarbij telkens de vergelijking met het laatste tijdstip wordt gemaakt. Om vergelijking mogelijk te maken met de resultaten uit voorgaande bevestigingen werd een wegingsfactor gebruikt. Deze wegingsfactor

werd berekend op basis van de effectieve samenstelling van de populatie naar leerjaar, geslacht en opleidingsvorm. De gerapporteerde resultaten zijn steeds gebaseerd op de gewogen data. Uitzonderingen hierop zijn de resultaten gerapporteerd in de factsheet 'Context' waarin de sociodemografische en de socio-economische gegevens beschreven worden.

Tabel 2: verdeling naar opleiding en geslacht

		aso	tso	bso	Totaal
1990	J	498	363	138	1 987
	M	372	273	343	
1994	J	603	629	495	4 561
	M	1 304	813	717	
1996	J	232	493	256	2 217
	M	364	653	219	
1998	J	1 130	1 087	740	5 829
	M	1 340	825	707	
2000	J	498	569	453	3 313
	M	763	516	514	
2002	J	1 749	1 544	764	8 097
	M	2 121	1 069	850	
2006	J	1 080	1 107	742	5 873
	M	1 268	947	729	
2010	J	940	1 084	629	4 954
	M	995	817	489	
2014	J	888	1 359	856	5 096
	M	872	622	499	
2018	J	731	944	911	5 441
	M	995	952	908	
2022	J	2280	1981	1333	10 679
	M	2876	1321	2221	

LITERATUURLIJST

1. Roberts C, Currie C, Samdal O, Currie D, Smith R, Maes L. Measuring the health and health behaviours of adolescents through cross-national survey research: recent developments in the Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study. *Journal of Public Health* 2007; **15**(3): 179-86.

COLOFON

De studie Jongeren en Gezondheid kadert binnen de internationale Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) studie en wordt met steun van de Vlaamse overheid, Agentschap Zorg en Gezondheid uitgevoerd door de onderzoeksgroep Gezondheidsbevordering van de vakgroep Volksgezondheid en Eerstelijnszorg aan de faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen van Universiteit Gent. De verantwoordelijke onderzoekers zijn prof. dr. Benedicte Deforche (promotor), dr. Maxim Dierckens (hoofdonderzoeker) en Karen Schrijvers (onderzoeker).

Contact

Universiteit Gent | Vakgroep Volksgezondheid en Eerstelijnszorg | Corneel Heymanslaan 10 · 4K3 (ingang 42) | 9000 GENT

+32 (0)9 332 83 71 | jongeren-en-gezondheid@ugent.be | www.jongeren-en-gezondheid.ugent.be | www.hbsc.org

Aanbevolen referentie

Schrijvers, K., Dierckens, M. & Deforche B. (2023). Studie Jongeren en Gezondheid, *Introductie* [Factsheet]. Opgehaald van: [link invoegen]

Versie april, 2023